

Skälby gård



Mangårdsbyggnad, bild ifrån 1960 – 1970-talet

Skälby lär betyda "gränsgård". Gården gränsar till Dingtuna i norr och delvis i väster. Sockenheimvist har skiftat mellan Lundby och Dingtuna (fram till 1300-tal?). Gården fanns omkring 1000-talet och man var med och byggde kyrkan på 1100-talet. Bron vid Saltängen byggdes omkring 1000-talet. Den var förmodligen till användning för färder över den sankna Långängen till bebyggelsen vid Svartåns mynning.

Gården skulle kunna vara en utflyttning från Gilltuna. Med tre eller fyra gårdar måste den räknas som by. Tidigaste urkunden som visar att gården fanns är 1384. Daegnar Dröghe är borgmästare i Västerås och ger sin hustru Ingeborg Gereksdotter i morgongåva bl.a. 6 öresland i Skelby i Lundby socken

År 1399 återfår Laurensas arvingar mark från Daegnars arvingar och det avser Skälby och Dingelunda.

År 1413 sker ett jordbyte enligt en medeltida urkund. Jordbytet sker mellan Almö gårds ägare och Skälingepräbendan (Prebenda, var ett gårdsinnehav vars inkomst användes till att betala lönen för en viss befattning inom kyrkan). Dingelunda försvinner! Fanns i gränsen mot Dingtuna? Almö är också en försvunnen gård. Antagligen bara små ägor. Präbendet är också försvunnet. Namnet Skälby har stavats olika: Skaedby, Skelinge, Skeleby, Skjällby.

År 1535. Bengt i Skelby är skattebonde enligt FogdeRäkenskaperna. En brukare av skattejord betalade årlig ränta (skatt) till Kronan, dvs. Staten. Jorden i Skälby är värd 3 marker per örtugland och därmed av högsta kvalitet. Enda gården i Lundby vars jord får så hög värdering. Hela Skälbys areal uppgavs vara 24 öresland och 8 penningland (=24 och 1/3 tunnland, dvs ca 12 hektar).

År 1542. Bengt i Skelby bötar 3 marker för att han lycktade sin granne, dvs. dödade honom (torde vara ett ovanligt lågt straff).

Under ett antal år är det oklara ägarförhållanden, oklart antal gårdar. Det fanns även frälsebönder, dvs. de som brukade en gård som ägdes av någon inom adeln. Det lär dessutom ha varit öde under några år i mitten av 1500-talet.

År 1571. Skälby är Lundbys rikaste by. Under åren måste betungande skatter erläggas. Dels "tionde" och även Älvsborgs lösen 1571 (extraskatt för återlösen efter krigsförlust).

Tionde är en skatt som kyrkan uppburit från bönder i många kristna länder. Tiondet motsvarade ursprungligen 1/10 av jordbrukets produktion efter ett i detalj utarbetat system och brukade betalas in natura med produkter från gården. I Sverige övergick vid reformationen 2/3 av tiondet till staten som **kronotionde**. Kyrkan skulle därefter erhålla den återstående 1/3 av jordbruksproduktionen. Detta utgjorde en del av prästens lön före införande av kontantlön

1590-talet och början av 1600-talet präglas av svår missväxt och pest.

Bönderna måste också ställa upp och skjutsa i "gästgiveriverksamheten". Föga populärt. Allmänningvägen västerut följdes inte så noga. Bron eller vägbanken vid saltängen måste Skälbyborna passera, men sedan gicks det eller reds det tydligen över ängarna.

År 1608. Från tingsstämman: Simon i Ösby var av Anders i Skelby stucken med en täljkniv och för ett stort köttår i "arhsslen". Anders skall sakfällas med 6 marker.

År 1612. Anders i Skälby, Per i Olsta och Mats i Bäleby hade druckit brännvin. De voro för mycket druckna. Per hugger och slår Anders, som blir illa tilltygad och måste bäras hem. Per blir av Rätten skyldig till böter. Hemfärderna från Västerås över Långängarna var sällan fridsamma för så gott som alltid dracks det "öll i bynn". Anders Larsson i Skelby (ovan) råkar alltid i bråk och får en ond, bråd död.

År 1613. Anders med två andra hade varit i Västerås och inne hos Kålgårds-Hanna och druckit. På hemvägen uppstår handgemäng. De passerar Klockgjutarbacken, Hammarby gärde, Hammarbygrinden och ut på ängarna med "ladunne". De hinner upp två andra. Häftig ordväxling leder till yxhammarhugg, slag med spjut och störar. Anders dör tre veckor senare. Oklart om de övriga frias pga. nödvärn.

År 1624 upptas tre bönder i Skälby i en "Sädesskattelängd". Märten, Peder, Per-Olfs och Greggos. Alltså fyra, men den lilla frälsejorden kom tydligen bort.

År 1628. Bya- och Gårdalängd. Tre gårdar plus en obebodd utjord. Norr Skälby och Södergården skattar till Ekeby. Menas då Stora Ekeby, herrgård i Rytterne socken? Västergården är egen arvs gård. Österut låg den obebyggda jordägan, Långängarna.

År 1632 uppjudes byn Skälby eller en av gårdarna till försäljning enligt Domboken. Vem bjuder? Förlikning och resning 1634. Mårten Bengtsson storbonde i Skälby, hade 7 döttrar och tre mågar. Ett bälte, en kedja och ett förgyllt kärl lämnas i pant vid delning släkten emellan. Mårten och hans hustru testamenterade en gryta att användas till "skålen" i dopfunten i Lundby. Grytan vägde 18 marker (ca 4 kg). Den användes inte länge. Den användes sedan vid omgjutningen av Lillklockan i Lundby kyrka 1687.

År 1641. Oluf Pederson i Skaelby, Corporal, hedrades bland 12 andra med relief på Storklockan vid dess omgjutning. Han hade sannolikt ett militärt boställe, en gård i Skälby "anslagen på lön". Han räknades till socknens ståndspersoner. Han befordrades till löjtnant.

Samtidig med Corporalen finns en bonde Olof Persson. Hans son Per Olofsson med latinskt namn Petrus Olai Lundius levde mellan 1644 och 1694. Han intages i Västerås skola 1654 och inskrives i Uppsala Universitet 1668. Han prästvigs och blir komminister i Kungsåra.

1640-talet. De första kartorna uppmättes och ritades. Den odlade arealen torde inte utgöra mer än 1/3 av hela arealen. Med många små åkertegar. Ingelsta och Boberga gårdar hämtade hö på Långängen, som var känd för sin ymighet.

År 1652. En tiondelängd redovisar vilka som fanns i Skälby då. Olof Persson (Corporal), Oluf Pederson, Änkan (vems?). Gårdarna kallas: Norr-, Söder- och Mellangården. En härva av släkt synes nu besitta Skälby. Hela byn var en tid i Olsläkters ägo. Men törhända underlättar släktskapen inte delningen och sämjan.

År 1666. Per Wasteson i Bälby miste sin häst i Skälby taklösa källa. Bönderna prövas ha varit försumliga med att inte laga taket och får böta totalt 6 daler. Denna källa kan ha varit en offerkälla. En stensträng, "en jättastig", har gått söderifrån, ända från Gotö i Barkarö över Kaniks hage med gravar, förbi Offerlundan, Älvkvarns-backen i Tönsta, gravfältet på Önsta gärde.

År 1670. Tidigaste bevarade Husförhörslängden redovisar fyra bönder. Olof Olsson, Ingemar Pärson, Anders Olsson och Hindrich Erson. Olof Olsson, son till Oluf Pederson ovan, fick gå i Västerås Trivialskola och i Gymnasiet. Studerade vid Universitetet i Uppsala. Latiniserat namn: Olaus Olavi Lundius. Innehade sin fädernegård i Skälby. Olof Olssons son blir ihjälslagen 1665. Matts Siffersson i Ingelsta är utpekad men ska befria sig med tremannaed (tillsammans med två andra män gå ed på att han är oskyldig). Utfallet oklart. Kan vara hämnadeakter i flera steg som gör att Olof Olsson själv blir mördad av en granne 1674.

År 1695. En ny lantmäteriförrättning äger rum, den kallas Geometrisk Delineation och innebär skattläggning. Byn Skälby består av två skatte- och Rustningshemman, ett akademihemman och en utjord (Boberga). Bland ägor finns

Långängen, som består av hårdvall och myrvall. Kan i medelmåttiga höår avkasta 120 lass.

Det finns gott om Olsöner och Andersdöttrar, med oklara släktförhållanden.

Barnadödligheten är hög.

Fram till mitten av 1700-talet begravdes en del i jordgravar i kyrkan. Först var gravarna upphöjda men sjönk så småningom samman och blev gropiga. Några har flyttats medan andra vilar kvar. Över dem har Lundbybor trampat i många år.

Frälsehemmat försvinner (!) och går upp de båda rusthållen. Skälby är "Ryttargård" med två beridna män. Exempel på namn: Schelgren, Skälberg och. Schelin. Långlivade synes de inte vara. Flera bor på ägorna i Ryttartorp, kanske nnv om gården. En del däremot blir gamla. Eric Erson 109 år (1621-1730) och Olof Andersson också 109 år, gift tre gånger.

Storskifte år 1773-75 blir aldrig helt klart. Tanken var att det skulle bli slut med de många åkerlapparna och ängsdelarna. Skälby vill också bryta ut den utjord som Boberga äger. Karta upprättas. Byn består av 30½ öresland (=tunnland). Det finns sju ägare. Tvisten om utjorden Boberga-buten lyckas man inte lösa.

Det andra storskiftet sker 1813. Genom nyodlingar ansågs gamla kartan ej duga längre. Sex ägare. Ägobeskrivningarna är målande: Kyrkängen, Pihltäppan, Rallstahålet, Källängen, Skarpvreten, Kyrkvreten, Kohagsvreten, Andfluken, Smedtäppan. Ägosplittringen består. Utjorden hör till Boberga by 19 tunnland. Ingelsta har en ängsteg, 13 tunnland.

1793 utkommer en förordning om "öfverflöd". Kunde socknemännen klara alla utskylder och underhåll av kyrkans byggnader, fattigvård mm med skördeinkomsten? Men nitiska mantalsskrivare (prästen?) antecknade varje gårds ägare och tjänstefolk. Det rör sig om klädedräkten, fönsterlufter (med glas), siden, tobak, guld, silver, chaiskärror, jakthundar. En person röker tobak, har silver, chaiskärria och en sjuk hustru. Hör hon till överflödet?

1841 byggs kyrkans nya stentorn. Alla socknemän måste göra gång- och kördagsverken vid bygget. Från Skälby är bl.a. en Lundblad med som tar reda på virket efter den gamla tornspiran.

År 1862. Anders Andersson (även riksdagsman) köper Lundby gamla sockenmagasin. Han har tidigare köpt några av socknens gamla hus. Den nya prästgården byggs 1861.

År 1866 är växelbruk infört under Anderssons tid. Många Lundbygårdar har fortfarande tvåskiftesbruk, dvs. hälften såddes andra hälften låg i träda. Så Skälby hävdar sig bland storgårdarna.

Anders Andersson kom från Dingtuna till Skälby 1858. Gränsregleringar hölls 1858. Han står sedan som ensam ägare till hela byn med tre gårdar. Han deltar flitigt på kommunala stämmor och väljs till förtroendeposter. Han var en uppskattad "socknens man". Han flyttar till Västerås 1873.

Godsägare Per August Fogelström köper Skälby 1873. Han kommer från Fogdö utanför Strängnäs. Han var emot det mesta och bråkade. Han ägde också Bärby gård, dit han flyttade 1884. Han avlider på Bärby 1892, försatt i konkurs. Per August och hustru Nanna får en son Arthur Fredrik. Han föddes 1888 på Bärby. Per Augusts sonson är Per Anders Fogelström, författare, känd för sin romansvit om Stockholm: "Mina drömmars stad".

Skälby Frälse no4 finns också, med en P J Nordin som ägare och kyrkvärd.

Ny ägare 1884 är godsägare Gustaf Carlberg på Råby. Han bor också på Råby. Han kvarstår som ägare 1908. Lantbruket sköts av ett antal olika rättare. Senare ägare är Axel Jansson, Nils Karlsson och godsägare Elis Håkansson.

Elis Håkansson ägde Skälby åtminstone 1934 och fram till 1938. Sålde till Lantbruksnämnden. Hela arealen styckades och gjordes om till småbruk – egna hem.

Lista över "Egna – hem"

*Eneberga
Korsberga
Håkantorp
Lilla Skälby
Annelund
Hultagården
Rösegården
Kummelgården
Slätteberga*

Dessa gårdar ägdes av Lantbruksnämnden i Västerås (=staten), som numera ingår i Länsstyrelsen. Gårdarna utarrenderades till deltidjordbrukare som också hade ett jobb inne i Västerås. Total areal ca 140 hektar. Gårdarnas storlek varierade mellan fem och 23 hektar. Mangårds- och ekonomibyggnader uppfördes 1938. Varje arrendator kunde ha häst, ett antal kor, svin och höns. Gårdarna revs i slutet på 1970-talet. Därefter har bostadsbyggande skett på hela slätten. Idag ligger Bäckby och Skälby bostadsområden på den gamla gården. Endast Skälby gamla bostadshus med två "flyglar finns idag kvar.

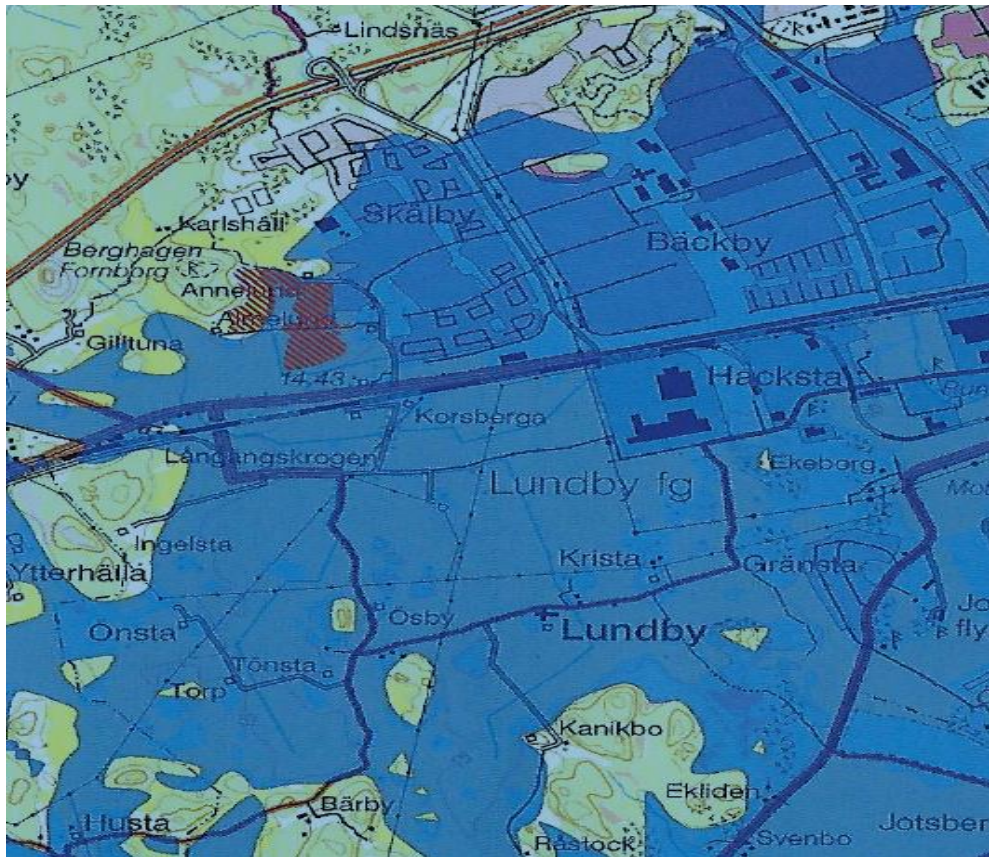
Bostadshusen i Skälby gård styckades av och ägdes från 1939 av en rörmokare / ingenjör och från 1962 av tandläkare Bernt Lundgren och från 1972 av Kerstin och Werner Hesse. De skänkte fastigheten till kyrkan 2003.

Det har alltid bott folk i Skälby, även om de inte var lika många som nu. Under de senaste årtiondena har ett stort antal bostäder byggts på platsen och flera är under planering. På den gamla byns åkrar och ängar har arkeologer hittat spår efter en omfattande bebyggelse från järnåldern. Redan för 2500 år sedan fanns här en bofast befolkning som livnärde sig på boskapsskötsel, odling, jakt och fiske.

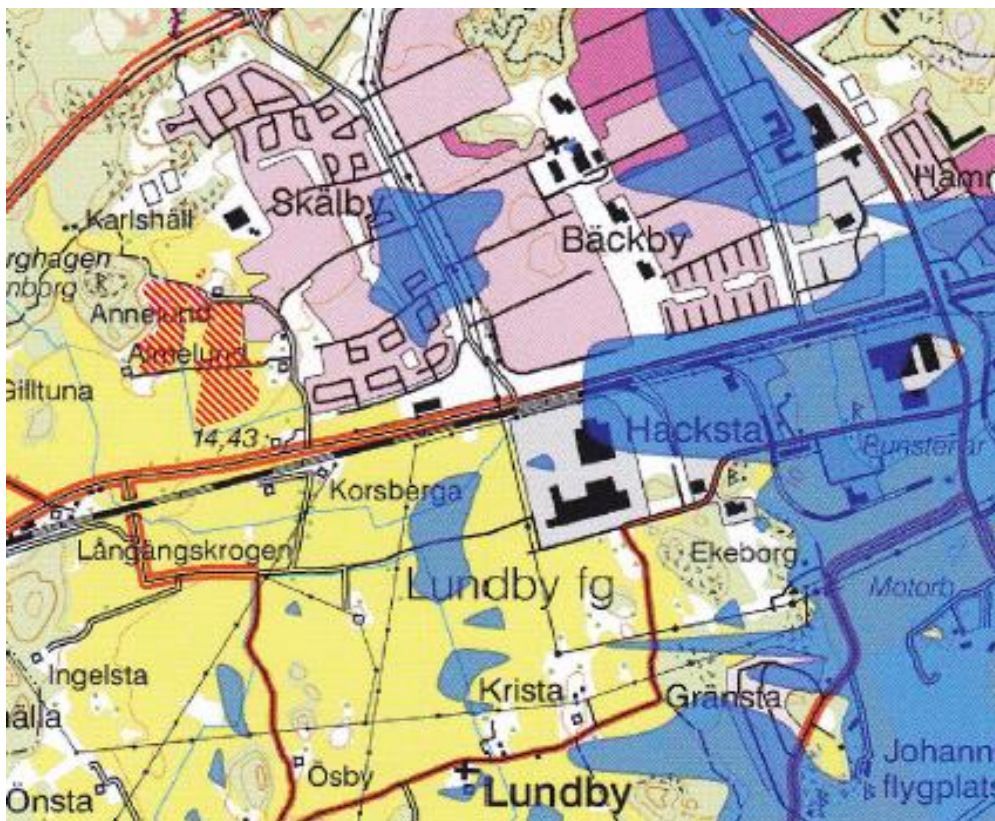
Nuvarande Skälby gård är bebyggd åtminstone sedan 1600-talet. Arkeologiska undersökningar har utförts 1992, 2006, 2009 och 2018. Främst var man intresserad av byggnaders utseende och placering, hur man försörjde sig, om det fanns flera gårdar, dvs. en hel by.

*Västerås
2019-05-14
Håkan Wilén*

*Källor: Astrid Söderholms Gårdarna i Lundby, Skälby Gård
Lantmäteriet, kartor från olika årtal
Flygfoton*



Strandlinje omkring 1000 f.Kr.



Strandlinje omkring Kristi födelse (år 0).



Karta 1652

Förklaringstext, se nästa sida

Tuhundradz heradt, Lundby sochn.

Notarum explicatio.

- A. Skäleby, skategård 2.
Arf och eget heman 1, 1 1/2 öre.
Den ena skategården, 11 öresland.
Den andra, 11 öresland.
- B. Utsäde, 30 *tunnor*.
C. Utsäde, 32 *tunnor*.
D. Tompter.
E. Höö, 40 lass, om det wore
eng, men det är hesthaga.
F. Långengen, 303 lass.
G. Utsäde, 2 *tunnor*.
H. } Hagar, upkörde till hafreland, elliest bru-
I. } kas till beeteshagar.
K. Hagarna brukass at slåå, 30 lass.
Muulbeet efter nödtorften. Men skog
intz.
Intet fiske.
Qwarn intz. Sågequarn, 0.
L. Hagarna 24 lass.
Humblegårdar, 0.
Åker af godh leerjordh.

Specialis explicatio.

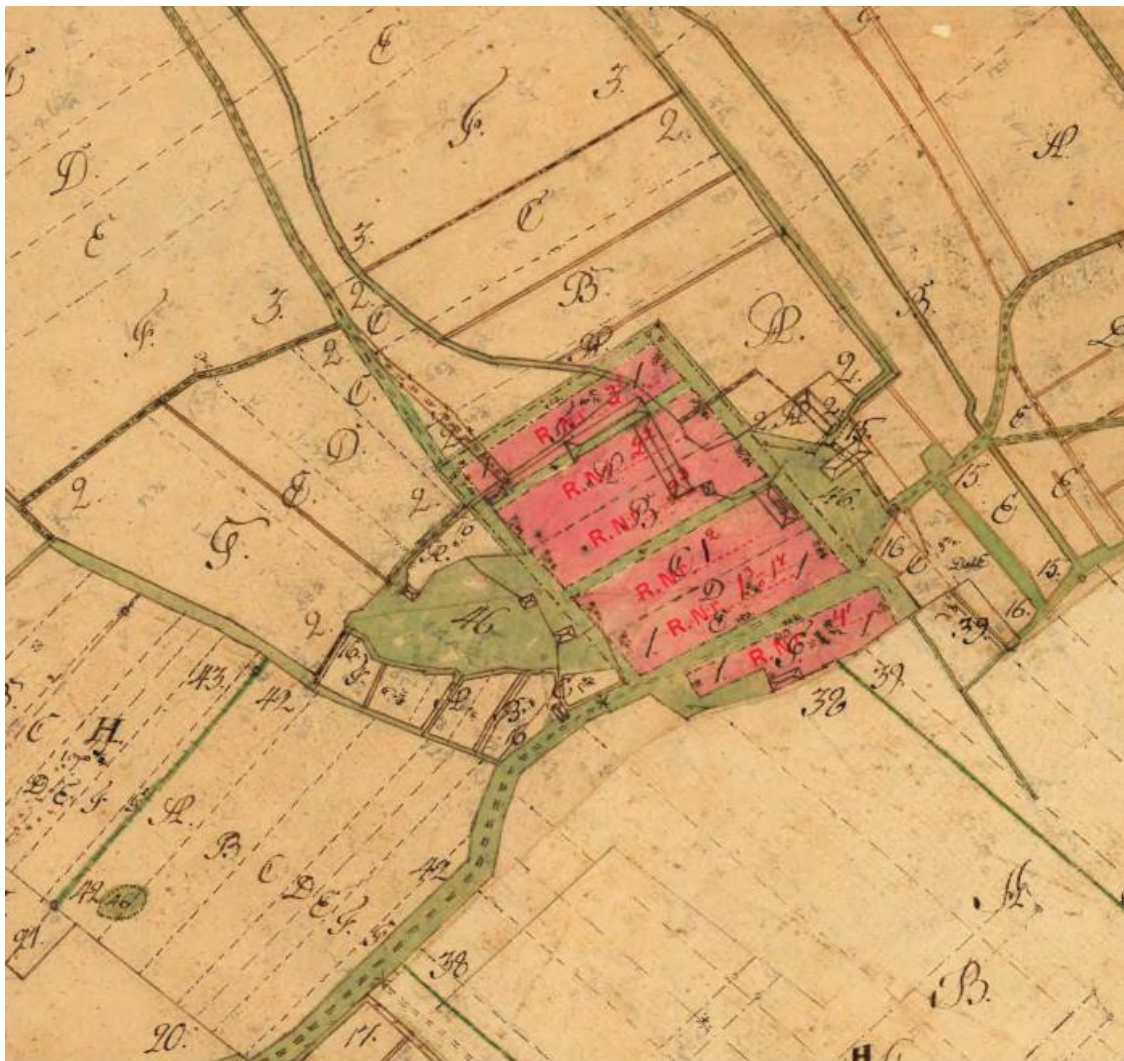
1. Arf och egen gård, utsäde 4 *tunnor*.
2. Skategården, utsäde 14 *tunnor*.
3. Är och skategård, 14 *tunnor*.
1. Arf och egen gården, höö 19 lass.
2. Skategården, 69 lass.
3. Skategård, 69 lass.

(*Karttext:*)

Tiur möter.

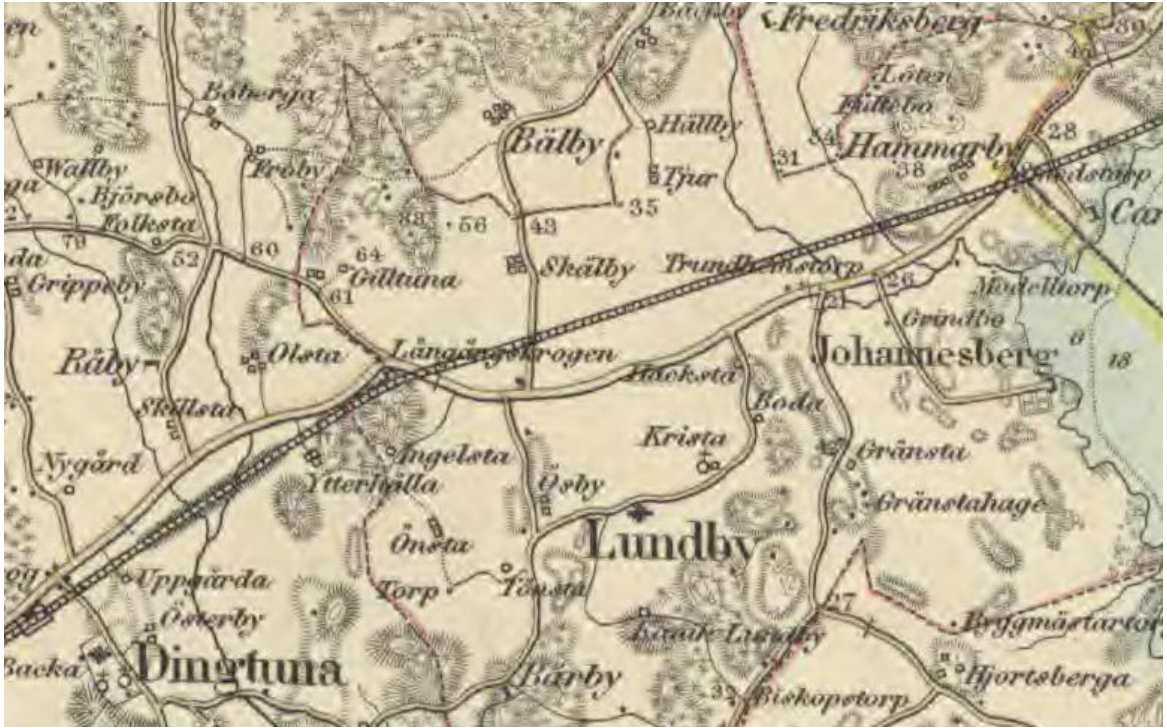
Össby egor möta.

Hackesta och Krijsta egor möta och Prästegårdz egor.

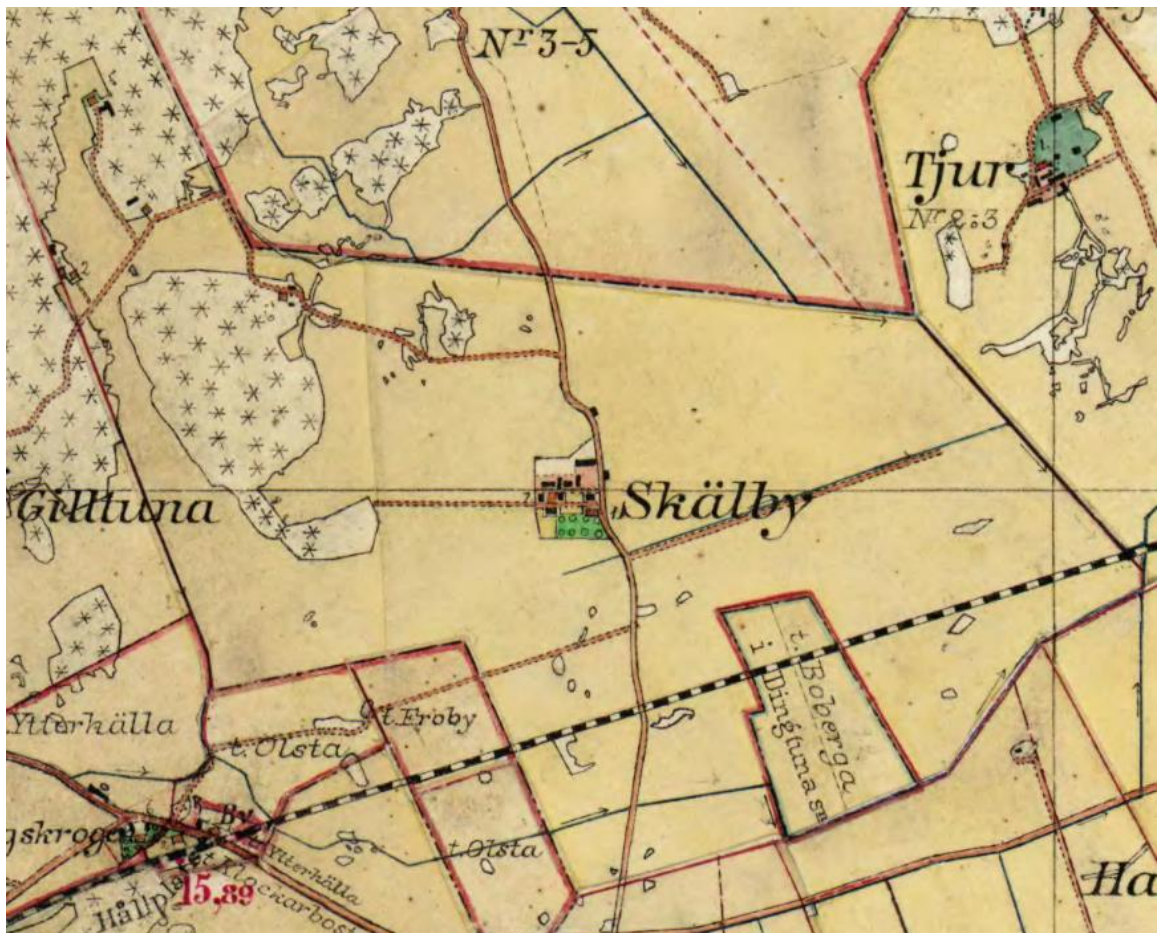


Skälby. Storskifte 1775

<i>Rött är bostadstomter</i>	Ågorna markeras
Skälby 1.2	C
Skälby 1.3	D
Skälby 1.4	E
Skälby 2.2	A
Skälby 2.3	B
Skälby 3.1	F
Skälby 4.1	G



Generalstabskartan 1868



Häradsekonomiska kartan 1905-1911



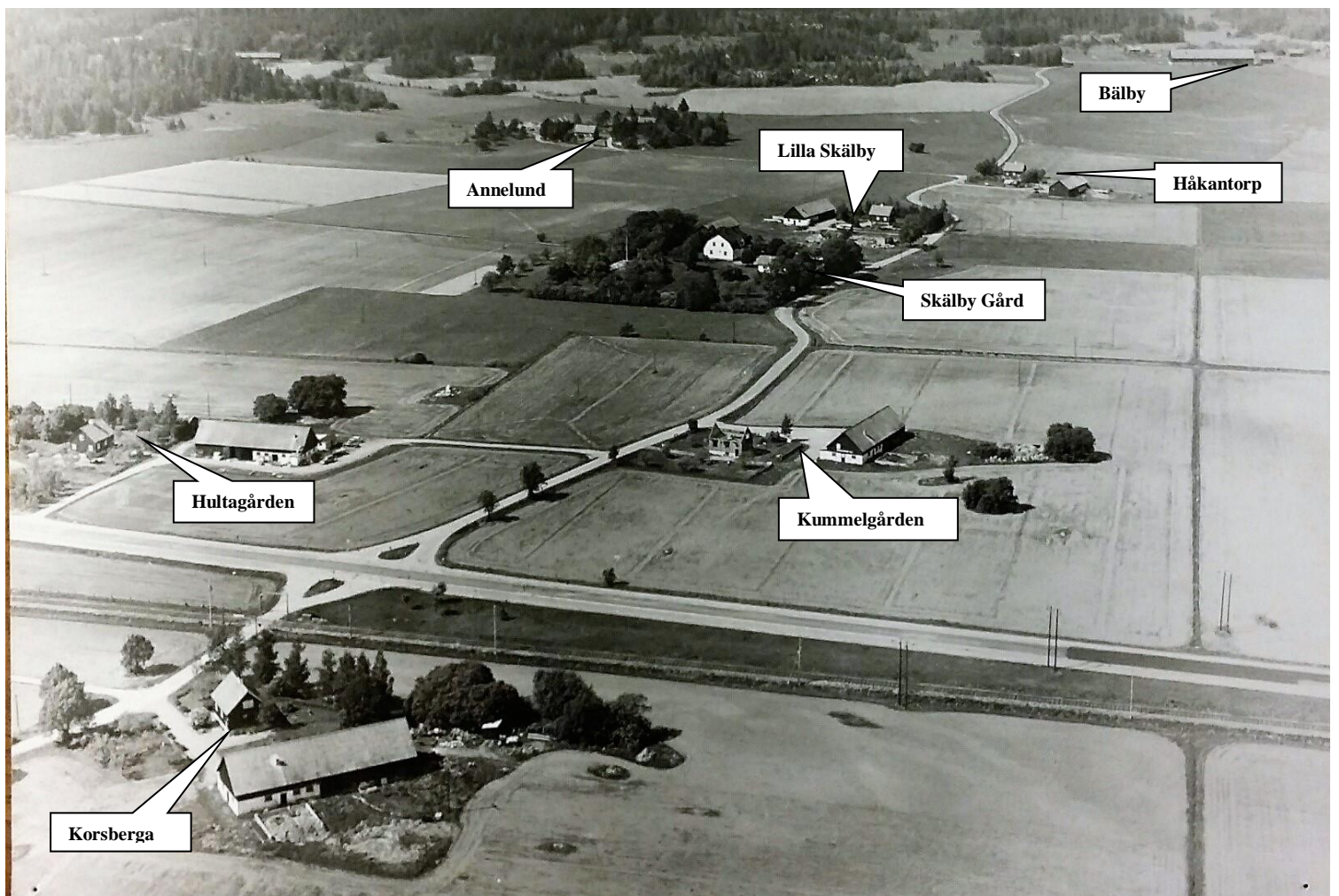
Ekonomisk karta 1961



Flygfoto Skälby gård, okänt årtal



Flygfoto Skälby Egnahemsgård, med ny bebyggelse i bakgrunden. *Kan vara Slätteberga ?*



Flygfoto över Skälby och några egnahem